

Lobar Artikova

O'qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar orqali milliy madaniyatning ifodalanish xususiyatlari, o'zbek va ingliz tillaridagi an'anaviy tushunchalar, tabiat va turmush elementlari aks etgan frazeologizmlar misollar asosida yoritib berilgan. tahlil qilingan. Frazeologizmlar xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi, qadriyatlari va urf-odatlarini aks ettiruvchi til birliklari sifatida o'rganiladi. Maqolada ikki tildagi frazeologik birliklarning ma'no jihatidan o'xshash va farqli tomonlari qiyosiy tahlil etiladi, ular orqali ikki xalq madaniyatining o'ziga xos jihatlari ochib berilgan. Shuningdek, milliy madaniy kodlar frazeologizmlar orqali qanday shakllanadi va ular til orqali qanday ifodalanishi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: *madaniy kodlar, milliy dunyoqarash, qiyosiy tahlil, urf-odatlar va an'analar, til va madaniyat bog'liqligi.*

Abstract

This article examines the features of the expression of national culture through phraseological units in English and Uzbek, and analyzes phraseologisms reflecting traditional concepts, nature and elements of life in Uzbek and English. Phraseologisms are studied as language units reflecting the worldview, lifestyle, values and traditions of the people. The article provides a comparative analysis of the semantic similarities and differences of phraseological units in the two languages, through which the specific aspects of the cultures of the two peoples are revealed. It also studies how national cultural codes are formed through phraseologisms and how they are expressed through language.

Keywords: *cultural codes, national worldview, comparative analysis, customs and traditions, the relationship between language and culture.*

Абстракт

В данной статье рассматриваются и анализируются особенности выражения национальной культуры посредством фразеологизмов в английском и узбекском языках, а также традиционные понятия в узбекском и английском языках и фразеологизмы, отражающие элементы природы и быта. Фразеологизмы изучаются как языковые единицы, отражающие мировоззрение, образ жизни, ценности и традиции народа. В статье проводится сравнительный анализ семантических сходств и различий фразеологических единиц двух языков, посредством которого раскрываются своеобразные стороны культур двух народов. В статье также рассматривается, как национальные культурные коды формируются посредством фразеологизмов и как они выражаются посредством языка.

Ключевые слова: культурные коды, национальное мировоззрение, сравнительный анализ, обычаи и традиции, взаимосвязь языка и культуры.

Kirish qismi: Til – har bir xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy boyligi va madaniy merosining ko'zgusidir. Ayniqsa, frazeologik birliklar tilning eng rang-barang, obrazli va chuqur ma'noga ega bo'lgan qatlamlaridan biri sifatida xalqning dunyoqarashi, urf-odatlari, qadriyatlari va turmush tarzini o'zida aks ettiradi. Har bir frazeologizm o'z zamirida muayyan madaniy kodni, tarixiy jarayonlarni, milliy tafakkur va ruhiyatni mujassamlashtirgan bo'ladi. Shu bois, frazeologizmlarni o'rganish orqali nafaqat til, balki xalqning madaniy o'zligiga ham chuqur nazar tashlash mumkin.

Ingliz va o'zbek tillari frazeologik boylik jihatidan o'zaro sezilarli farqlarga ega bo'lishiga qaramay, har ikkisi ham o'z xalqlarining madaniy hayotini ifodalovchi yirik til tizimlaridandir. Ingliz tilidagi idiomlar ko'pincha G'arbga xos turmush tarzini, texnologik taraqqiyot va tarixiy

jarayonlarni ifoda etsa, o'zbek tilidagi frazeologizmlar sharqona tafakkur, oilaparastlik, mehnatsevarlik va an'anaviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning semantik va madaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Frazeologik birliklar orqali milliy madaniyat qanday ifodalanadi, qanday qadriyatlar va urf-odatlar namoyon bo'ladi, bu birliklar xalq tafakkurining qanday jihatlarini yoritadi — ana shu savollarga javob izlanadi. Shuningdek, ikki tilda uchraydigan o'xshash va farqli frazeologizmlar misolida xalqona tasavvurlar va madaniy kodlarning til orqali shakllanishi o'rganiladi.

Asosiy qism: Frazeologizmlar tildagi tayyor, ko'chma ma'noga ega bo'lgan ifodalar bo'lib, ular ko'pincha xalqning qadimiy tasavvurlari, tarixiy tajribalari, urf-odatlari va axloqiy qarashlari bilan bog'liq bo'ladi. Ular xalq ruhiyati, hayot tarzi va madaniy kodlarining yaqqol ifodasidir. Ingliz va o'zbek tillarida frazeologizmlar ko'p hollarda xalq tafakkurining turli qirralarini namoyon etadi. Ularning mazmuniy tarkibini tahlil qilish orqali ikki xalq madaniyatining umumiy va farqli jihatlarini ochib berish mumkin.

Til — madaniyatning ko'zgusi. Frazeologik birliklar orqali xalqning madaniy qadriyatlari, urf-odatlari, diniy qarashlari, tarixiy tajribalari tilga aks etadi. Masalan, o'zbek tilidagi *“yuzini yerga urmoq”* (uyalmoq, sharmanda bo'lmoq) iborasi o'zbek xalqining or-nomus, uyat va sha'n tushunchalariga bo'lgan yondashuvini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi *“save face”* iborasi ham shaxsiy sha'nni saqlashga urg'u beradi, ammo u ko'proq individual yondashuvni bildiradi.

Frazeologizmlarda xalq yashagan muhit, iqlim, hayot tarzi ham o'z aksini topadi. Masalan, o'zbek tilida *“ter to'kmoq”*, *“qo'lini sovuq suvga urmaslik”* kabi mehnatga oid iboralar mavjud bo'lsa, ingliz tilida *“break one's back”* (qattiq ishlamoq), *“pull one's weight”* (mas'uliyatini bajarish) kabi iboralar uchraydi. Har ikki tilda mehnatga ijobiy munosabat aks etgan bo'lsa-da, ifoda vositalarida milliy tafakkurning o'ziga xosliklari seziladi.

O'zbek tilidagi *“qo'l ochmoq”*, *“quloq solmoq”*, *“duo olmoq”* kabi iboralar diniy-falsafiy qadriyatlarga asoslangan. Ingliz tilida esa *“blessing in disguise”* (ko'rinishidan yomon, aslida esa foydali narsa) yoki *“God's will”* kabi iboralar xristian madaniyatiga xos diniy anglamalarni ifodalaydi. Har ikki tilda ham diniy ruhiyatning frazeologiyaga chuqur kirib borganini ko'rish mumkin.

Quyidagi misollar orqali ingliz va o'zbek frazeologizmlarining madaniy yondashuvi o'rganiladi:

O'zbekcha frazeologizm	Ma'nosi	Inglizcha muqobili	Ma'nosi
Qovog'i osilib yurmoq	Jahli chiqqan, xafa	To have a long face	G'amgin ko'rinmoq
Tovoni qizimoq	Yo'lga otlanmoq	To have itchy feet	Sayohat qilish istagi
Ko'nglini olish	Yaxshi munosabatda bo'lishga harakat qilish	To butter someone up	Yolg'on maqtamoq
Mushuk yugurgandek jimjit	Juda sokin	Quiet as a mouse	Juda sokin

Ushbu qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar turli xalqlarning dunyoni idrok etishiga, qadriyatlar tizimiga va hayotga bo'lgan munosabatiga bog'liq ravishda shakllangan.

Frazeologik birliklarni tarjima qilish ko'pincha ularning majoziy ma'nosi, madaniy konteksti va obrazlilik tufayli qiyinchilik tug'diradi. Masalan, *“ichiga olmoq”* iborasini ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri *“drink into oneself”* shaklida tarjima qilib bo'lmaydi. Shu sababli tarjimada mos muqobillarni topish, madaniy kontekstni tushunish muhim ahamiyatga ega. Bu holat tilshunosdan nafaqat lug'aviy bilimni, balki madaniyatlararo kompetensiyani ham talab qiladi.

Xulosa qismi: Frazeologizmlar har bir xalqning madaniy o'zligini, tarixiy xotirasini va ma'naviy dunyosini mujassam etuvchi noyob til birliklaridir. Ingliz va o'zbek tillarining

frazeologik tizimini qiyosiy o'rganish orqali ikki xalqning tafakkur tarzi, qadriyatlar tizimi, turmush tarzi va dunyoni idrok etish uslubi haqida muhim xulosalar chiqarish mumkin. Maqolada o'rganilganidek, har ikki til frazeologizmlarida ham mehnat, axloq, ijtimoiy munosabatlar, diniy tushunchalar va urf-odatlar o'ziga xos tarzda aks etgan.

O'zbek tilida frazeologik birliklar ko'proq jamoaviy qadriyatlar, ota-ona hurmati, uyat va or-nomus kabi an'anaviy tushunchalarni ifodalasa, ingliz tilidagi frazeologizmlar ko'proq individualistik tafakkur, erkinlik va shaxsiy tashabbusga urg'u beruvchi obrazlar bilan boyitilgan. Bu esa til orqali milliy mentalitetning o'ziga xos jihatlarini ochib beradi.

Frazeologizmlarni tarjima qilish jarayoni esa nafaqat lug'aviy bilim, balki chuqur madaniy idrokni ham talab qiladi. To'g'ri tarjima va madaniy muqobillikni topish orqali madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklar tilshunoslikda nafaqat lingvistik, balki madaniy va falsafiy nuqtai nazardan ham chuqur o'rganilishi lozim bo'lgan boy manbadir. Ularni ingliz va o'zbek tillarida qiyosiy tahlil qilish esa madaniyatlararo anglashuvni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Абдуллаева, М. (2022). Инглиз–ўзбек бадий таржималарида муқобил вариантни шаклланиш ва ривожланиш босқичлари. *Переводоведение: проблемы, решения и перспективы*, (1), 78-81.
2. Бобожонова Г. *Ўзбек тили фразеологизмида миллий қадриятларнинг ифодаланиши*. Тошкент: Фан нашриёти. - 2019. -Б.35
3. Абдурахмонов, А. *Этнолингвистика асослари ва миллий дунёқараш*. Тошкент: Турон Иқбол. -2017. -Б.203-220
4. Abdullayeva M. R. (2024). INGLIZCHADAN TARJIMADA FRAZEOLOGIZMLAR MA'NOSINI BERISH MUAMMOLARI. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 595-600.
5. Kunin A.V. *English Idioms: A Cultural and Linguistic Study*. Moscow: Vysshaya Shkola. 1996. -600p.
6. Латипов Н. *Қиёсий тилишунослик ва фразеологизмлар таҳлили*. Самарқанд: СамДУ нашриёти. 2020. - 350 б.
7. Seidl J., & McMordie, W. *English Idioms and How to Use Them*. Oxford: Oxford University Press. 1988.
8. Ғаниева М. *Ўзбек тилида фразеологизмларнинг миллий-ахлоқий қадриятларини ифодалаш хусусиятлари*. Филология фанлари бўйича PhD диссертацияси. 2015. - 120б.
9. Ҳайдаров С. *Фразеологизмларда миллий тафаккур ва унинг лингвомаданий аспектлари*. Тошкент: Адабиёт ва санъат. 2021.